

Common Themes and Correspondences in the Poem "Hussina and Delaram" and the Play *Othello*

Jalil Shakeri*

Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Kerman, Iran. E-mail: j.shakeri@vru.ac.ir

Roohollah Roozbeh

Assistant Professor, Department of English Language and Literature, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Kerman, Iran. E-mail: r.roozbeh@vru.ac.ir

Delaram Modara

M.A. in Persian Language and Literature, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Kerman, Iran. E-mail: delaram.modara96@gmail.com

Print ISSN:

2251-7138

Online ISSN:

2476-6186

Article Type:

Research Article

Article history:

Received December 13, 2021

Received in revised form July 01, 2022

Accepted July 11, 2022

Published Online October 06, 2024

Keywords:

Personality
Correspondence,
Theme,
Husina and
Delaram,
Othello,
Shakespeare

ABSTRACT

Examining and uncovering the correlation between literary and creative writings from all over the world can enhance the enjoyment of studying these works. Despite the differences in literary genre and cultural origin, the poem "Hussina and Delaram" by the poet Hussina and the play *Othello* by William Shakespeare share many parallels. Both works explore the theme of romantic love between two lovers using a lyric-dramatic system in the case of "Hussina and Delaram" and a lyric-tragic system in the case of *Othello*. As a result, the present study aims to investigate the elements of resemblance and adjustment between two literary and creative pieces from Persian and English literature. We employ a descriptive-analytical study method, specifically using a comparative framework from the American school. The research findings indicate that both works share similarities in terms of the characters' relationships, the contrasting themes of love and jealousy between lovers and rivals, the linear structure of the narrative, the dual correspondences of the main characters, and the themes of the lovers' suspicion towards their beloved. Another finding of the study is that the authors of both works, via the creation of similar and corresponding characters of Desdemona and Delaram and the portrayal of their enduring love, emphasized the importance of female chastity as the utmost virtue and denounced feelings of envy. The distinction between these two works lies in the fact that *Othello* remains in a state of emotional turmoil as a result of his distrust towards his lover, ultimately leading him to cause her death with his own hand. In contrast, Hussina, by transitioning from the realm of emotions to the realm of rationality, manages to establish a profound relationship with his beloved.

Cite this Article: Shakeri, J., Roozbeh, R., & Modara, D. (2024). Common Themes and Correspondences in the Poem "Hussina and Delaram" and the Play *Othello*. *Literary Text Research*, 28 (101), 9-33. <https://doi.org/10.22054/LTR.2022.65380.3499>

© 2016 by Allameh Tabataba'i University Press

Publisher: Allameh Tabataba'i University Press

Homepage: <https://ltr.atu.ac.ir/>

DOI: <https://doi.org/10.22054/LTR.2022.65380.3499>

**ATU
PRESS**

1. Introduction

Within the realm of artistic and literary creations, encompassing poetry, narratives, dramas, visual art, and music, one can discern intricate interrelationships. Comparative literature research establishes intertextual connections through the identification of parallels between literary and creative texts. Comparative study enhances intercultural interactions between nations and facilitates the understanding and introduction of artistic and literary trends. The forthcoming study aims to identify the commonalities and adapt two literary and creative works from different cultural and socioeconomic backgrounds, taking into account Henry Remak's perspective and recognizing the intertextual connections between them.

William Shakespeare's play *Othello* is renowned for its passionate and tragic elements. It has achieved great popularity in theatrical groups and has served as inspiration for other opera works and literary adaptations. Hussina and Delaram employ a narrative-dramatic method that enacts rural poetry performances and romantic storytelling in various manners across numerous villages in Iran. The central motif of these two pieces revolves around the affection shared between two individuals who encounter obstacles as a result of the machinations of adversaries or individuals in their vicinity. Both compositions encapsulate a blend of affection, uncertainty, and jealousy. The shared features, parallel character relationships, and identical linear narrative structure in these two literary and creative works have facilitated a dual capacity for their interpretation and adaptation.

2. Literature Review

The following outline summarizes the conducted studies in the realm of researched works: In his book "One Hundred Persian Romance Poems," Zulfiqari (2014) provides an analysis of romance poetry and specifically discusses the Hussina and Delaram poem, offering a synopsis of its content. In his 2016 study titled "Analysis of the Folk Tale of Hussina and Delaram," Jalili Jashanabadi examines this poem using Grimas' theory. Furthermore, researchers have conducted numerous and diverse studies on the play *Othello*. Included in the group are: Britton (2011) examines the metamorphosis and shift in *Othello's* affection for Desdemona in his study titled "*Othello's* Turn: Transformative Romances." Altman (2010) conducted a thorough examination of *Othello's* self-centeredness and distinctiveness in his book, *The Improbability of Othello*. In his book "Speaking of the Moroccan African," Bartels (2008) thoroughly analyzes *Othello's* personality traits from several perspectives. In his book "Shakespeare's Tragedy: A Discussion of Hamlet and Othello," Bradley (2007) examines the personality traits of the key characters in Shakespeare's tragedies. In his study titled "*Othello* and Other Stocks: Denial of Knowledge in the Seven Plays of Shakespeare," Cavell (2003) examines the theme of hierarchy in Shakespeare's works. In his study "Truly, an Obedient Lady: Desdemona, Emilia, and Obedience in *Othello*," Deats (2002) scrutinizes Desdemona and Emilia as models of loyalty and

devotion to their husbands. None of the aforementioned studies have addressed the parallels and comparative capacities of these two masterpieces.

3. Methodology

This research aims to elucidate the artistic approach of two creators in their depiction of love, as well as the effectiveness with which they portray the themes of doubt and envy in different cultural contexts. The study employs a descriptive-analytical method to identify common themes and dual correspondences among the characters. This study draws its methodology from the American comparative school, employing an inductive approach that progresses from specific observations to broader generalizations.

4. Discussion

Hussina and Delaram's lyrical-dramatic system, as well as Othello's play, share distinct similarities in terms of dual correspondences, character types and actions, narrative plot, linear narrative framework, and thematic elements. One of the similarities between these two works is the alignment of two or more characters and their corresponding dramatic acts. These two pieces depict confrontation, conflict, and competition among characters striving to achieve a particular objective. Shakespeare's play portrays a complex love triangle with Rodrigo, Desdemona, and Othello. Similarly, Hussina's system presents a challenging love triangle involving Gary, Delaram, and Hussina. Both stories skillfully weave together themes of love, jealousy, and conflict. The resemblance between Hussina and Othello lies in their shared attributes, including eloquence, bravery, and diplomacy in handling matters, as well as their association with rulers, infatuation with and attraction to aristocrats or nobles from affluent backgrounds, and their sense of inferiority towards their beloved. Various aspects of Delaram and Desdemona's characters bear similarities. Firstly, both characters belong to the aristocracy. Furthermore, they both develop infatuation with their lovers after hearing their characteristics. Furthermore, both face opposition from their fathers and relatives regarding their marriage. Moreover, they both exhibit loyalty and commitment to true love. Lastly, both characters demonstrate patience and chastity. These shared characteristics contribute to the correspondence and homogeneity between Delaram and Desdemona. There are a pair of characters. Another shared characteristic in the two works is the correspondence and homogeneity between Gary's two characters in Hussina and Delaram systems, when compared to Rodrigo and Iago as the hero's rivals. Furthermore, a comparison of the two researched works reveals numerous commonalities in their underlying concepts. The themes of love, jealousy, distrust, and unfounded defamation of the lover are some of the most significant elements present in both works.

5. Conclusion

An analysis and comparison of the narrative-dramatic structure of Hussina and Delaram, as well as the play *Othello*, reveals that these two literary and artistic works are based on shared universal human archetypes. The comparison of the two works reveals that they both revolve around common themes such as love, jealousy, and doubt. The absence of doubt in these works is what captivates the audience and contributes to the two artists' artistic brilliance, ultimately leading to their glorious conclusions. The fundamental theme conveyed by these two artistic and literary works, through the depiction of comparable characters in the form of Hussina and Othello, is the need to prioritize reason and logic above emotions. From a sociological perspective, the current research has identified envy and suspicion as negative traits in both civilizations. The author of both works aims to highlight the elevated status of women's love and chastity in society by establishing similar and corresponding characters, Desdemona and Delaram, and portraying them as pure, honest, stable, and compassionate. The chaste ladies demonstrate unwavering loyalty to their partners, driven by pure love. This analysis concludes that we can only understand the true nature of this Persian literary classic as a theatrical production through the lens of adaptation. The present-tense language used by Hussina and Delaram in *Othello* and *Desdemona* is remarkably similar to the present-tense language used by *Othello* and *Desdemona* in Hussina and Delaram.

بن‌مایه‌ها و تناظرهای مشترک در منظومه «حسینا و دلارام» و نمایش‌نامه «آتلولو»

جلیل شاکری *

نویسنده مسئول، استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ولی‌عصر رفسنجان، کرمان، ایران. رایانامه: j.shakeri@vru.ac.ir

روح‌الله روزبه

استادیار، گروه ادبیات انگلیسی، دانشگاه ولی‌عصر رفسنجان، کرمان، ایران. رایانامه: r.roozbeh@vru.ac.ir

دلارام مدارا

کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ولی‌عصر رفسنجان، کرمان، ایران. رایانامه: delaram.modara96@gmail.com

چکیده

واکوی و کشف رابطه متون ادبی و هنری جهان در آینه تطبیق، می‌تواند لذت حاصل از مطالعه و خوانش این آثار را دوچندان کند. در این بین، منظومه غنایی - نمایشی حسینا و دلارام، سروده شاعری به نام حسینا، و نمایش‌نامه غنایی - تراژیک آتلولو، اثر ویلیام شکسپیر با مضمون عاشقانه عشق دو دل‌داده با وجود تفاوت در ژانر ادبی و خاستگاه فرهنگی، شباهت‌های متعددی دارند. از این رو، هدف پژوهش حاضر، کشف وجوه شباهت و تطبیق دو اثر ادبی و هنری از ادبیات فارسی و انگلیسی است. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی مبتنی بر رویکرد تطبیقی مکتب آمریکایی است که به مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌های این آثار می‌پردازد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در هر دو اثر، روابط و مناسبات شخصیت‌ها، بن‌مایه‌های تقابلی عشق عشاق و حسادت رقیب، ساختار خطی روایت، تناظرهای دوگانه شخصیت‌های اصلی و بن‌مایه شک و بدگمانی عشاق نسبت به معشوق، مشابه است. از دیگر یافته‌های پژوهش اینکه خالق هر دو اثر با خلق شخصیت‌های موازی دزدمونا و دلارام و توصیف عشق پایدار آنان، پاکدامنی را به عنوان ارزش والای زن به مخاطب گوشزد و حسد و بدگمانی را نکوهش کرده‌اند. وجه افتراق این دو اثر در این است که آتلولو به دلیل شک و بدگمانی نسبت به معشوق در مرحله احساس باقی می‌ماند و مرگ معشوقه را با دست خود رقم می‌زند، اما حسینا با گذار از مرحله احساس به وادی عقل پای می‌گذارد و به وصال معشوق دست می‌یابد.

شاپا چاپی:

۲۲۵۱-۷۱۳۸

شاپا الکترونیکی:

۲۴۷۶-۲۱۸۶

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۰۹/۲۲

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۴/۲۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۰۷/۱۵

کلیدواژه‌ها:

تناظر شخصیت،

بن‌مایه،

حسینا و دلارام،

آتلولو،

شکسپیر

استاد به این مقاله: شاکری، جلیل، روزبه، روح‌الله و مدارا، دلارام. (۱۴۰۳). بن‌مایه‌ها و تناظرهای مشترک در منظومه «حسینا و دلارام» و نمایش‌نامه

«آتلولو». متن پژوهی ادبی، ۲۸(۱۰۱)، ۳۳-۹. <https://doi.org/10.22054/LTR.2022.65380.3499>

© ۲۰۱۶ دانشگاه علامه طباطبائی

ناشر: دانشگاه علامه طباطبائی

آدرس سایت: <https://ltr.atu.ac.ir/>

در بین آثار هنری و ادبی جهان اعم از شعر، داستان، نمایش، نقاشی و موسیقی، می‌توان ارتباط‌های ظریفی را کشف کرد. کشف وجوه شباهت متون ادبی و هنری، حاکی از روابط بینامتنی است که در پرتو مطالعات تطبیقی ادبیات حاصل می‌شود. از این رو، پژوهش‌های تطبیقی به غنای روابط بین‌فرهنگی ملل مختلف و ایجاد تفاهم و شناساندن جریان‌های هنری و ادبی، کمک شایانی می‌کند. یکی از محققان مطالعات ادبیات تطبیقی که اهتمام زیادی به کشف پیوند ادبیات با سایر هنرها دارد، هنری رماک^۱ است. او در پژوهش خود با عنوان «ادبیات تطبیقی: تعاریف و کارکردها»^۲ به پیوند ادبیات با سایر هنرها اشاره می‌کند و معتقد است بین ادبیات و سایر هنرها نظیر نقاشی، معماری، موسیقی و... نوعی هم‌پیوندی و ارتباط بنیادی وجود دارد (Remak, 1961: 12). از این رو، پژوهش پیش‌رو - با تکیه بر این دیدگاه - در پی کشف شباهت‌ها و تطبیق دو اثر ادبی و هنری از دو خاستگاه فرهنگی و اجتماعی متمایز است.

نمایش‌نامه عاشقانه و تراژیک اُتللو^۳، اثر ویلیام شکسپیر^۴ در سال ۱۶۰۳ بر اساس داستانی به نام کاپیتان مغربی، نگاشته شده است. این نمایش‌نامه از موفق‌ترین نمایش‌نامه‌های مجامع تئاتری و منبع بسیاری از آثار اُپرای و اقتباس‌های ادبی بوده است. منظومه روایی - نمایشی حسینا و دلارام نیز «نوعی نمایش منظوم روستایی است که در بسیاری از روستاهای ایران رواج دارد و به صورت‌های گوناگون اجرا می‌شود» (طباطبایی اردکانی، ۱۳۸۱: ۵۶۲). «این منظومه از روایت‌های عاشقانه ادب عامه است که در قالب دوبیتی‌های ساده و شورانگیز، سینه به سینه نقل و در ادبیات عامیانه به یادگار مانده است» (طباطبایی، ۱۳۸۷: ۸). گستره رواج این نمایش عامیانه، شهرهای سیستان، مازندران، کرمان، خراسان، فارس و به خصوص منطقه خور و بیابانک اصفهان بوده است (ذوالفقاری، ۱۳۹۴: ۲۵۵). سراینده این دوبیتی‌ها، شخصی به نام حسینا بوده، اما هیچ اطلاع دقیقی از وفات و نوع زندگی او در دست نیست (نیکوکار، ۱۳۵۲: ۶۸). مضمون اصلی این دو اثر، عشق‌ورزی دو دل‌داده است که در راه وصال آنان با دسیسه رقیب یا اطرافیان، مشکلاتی ایجاد می‌شود. بن‌مایه هر دو اثر نیز آمیزه‌ای از عشق، شک، بدگمانی و حسد است. از این رو،

1. Remak, H.
2. Comparative Literature: Its definition and function
3. Othello
4. Shakespeare, W.

بن‌مایه‌های مشترک، تناظرهای دوگانه شخصیت‌های اصلی، ساختار روایی خطی یکسان، کنش‌های نمایشی همگون شخصیت‌ها و ساختار روایی-نمایشی همسان در این دو اثر ادبی و هنری، قابلیت مضاعفی را برای تحلیل و تطبیق آن فراهم کرده است.

۱. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام شده در حوزه آثار مورد پژوهش به این شرح است که کوهی کرمانی (۱۳۲۷)، عسگری گزلاچه‌ای (۱۳۴۹)، نیکوکار (۱۳۵۲)، میهن‌دوست (۱۳۵۵)، ناصح (۱۳۷۳)، عبدالهی (۱۳۷۳)، درویشیان و خندان (۱۳۸۴)، طباطبایی اردکانی (۱۳۸۱) و طباطبایی (۱۳۸۷) هر یک به فراخور پژوهش خود، ضمن نقل ابیاتی از منظومه حسینا و دلارام به معرفی آن پرداخته‌اند. ذوالفقاری (۱۳۹۴) در کتاب یکصد منظومه عاشقانه فارسی، ضمن تحلیل ریخت‌شناسانه منظومه‌های عاشقانه به معرفی منظومه حسینا و دلارام می‌پردازد و خلاصه‌ای از آن را نقل می‌کند. جلیلی جشن‌آبادی (۱۳۹۶) در پژوهش خود، منظومه حسینا و دلارام را بر مبنای نظریه گریماس^۱ تحلیل می‌کند.

در باب نمایش‌نامه‌آتللو نیز پژوهش‌های متعدد و متنوعی انجام شده است. از جمله: بریتون^۲ (۲۰۱۱) در پژوهش خود با عنوان «چرخش آتللو: عاشقانه‌های دگرگون‌کننده» به تحلیل دگرگونی و چرخش عشق آتللو نسبت به دزدمونا اشاره می‌کند. آلتمن^۳ (۲۰۱۰) در کتاب نامحتمل بودن آتللو به بررسی جنبه‌های خودخواهی و فردیت آتللو پرداخته است.

بارتلز^۴ (۲۰۰۸) در کتاب صحبت از آفریقایی مراکشی، ابعاد شخصیتی آتللو را از زوایای گوناگون بررسی می‌کند.

برادلی^۵ (۲۰۰۷) در کتاب تراژدی شکسپیر: بحثی پیرامون هملت^۶ و آتللو به بررسی ابعاد شخصیتی کنشگران اصلی تراژدی‌های شکسپیر پرداخته است.

1. Greimas, A. J.
2. Britton, A.
3. Altman, J.
4. Bartels, E.
5. Bradley, A. C.
6. Hamlet

کاؤل^۱ (۲۰۰۳) در تحقیق خود با عنوان «اُتللو و سهام دیگری: انکار دانش در هفت نمایش‌نامه شکسپیر»، مسئله فرادست و فرودست را در آثار شکسپیر بررسی کرده است.

دیتس^۲ (۲۰۰۲) در پژوهش خود با عنوان «به‌راستی، یک بانوی مطیع: دزدمونا، امیلیا، و اطاعت در اُتللو»، شخصیت دزدمونا و امیلیا را نمونه انسان‌های متعهد به همسر می‌داند.

بوس^۳ (۱۹۷۵) در مقاله‌اش با عنوان «دستمال اُتللو: شناخت و تعهد عشق» به بررسی تعهد و عشق وفادارانه دزدمونا نسبت به همسرش اُتللو می‌پردازد.

امپسون^۴ (۱۹۵۱) در پژوهش خود با عنوان «صداقت در اُتللو» به بررسی ابعاد صداقت شخصیت اُتللو پرداخته است.

چنانکه ملاحظه می‌شود، هیچ یک از پژوهش‌های فوق به وجوه شباهت و قابلیت‌های تطبیقی این دو اثر، اشاره نکرده‌اند.

۲. پرسش‌ها و روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر در پی پاسخ‌گویی به چند سؤال اساسی است؛ مهم‌ترین وجوه اشتراک و افتراق دو اثر در چیست؟ کدام ویژگی‌های منتسب به شخصیت‌های کانونی روایت باعث همگونی دو اثر و تناظرهای دوگانه شده است؟ کیفیت بازنمایی بن‌مایه عشق و شک و تردید چگونه باعث همانندی دو اثر شده است؟ کنش‌های نمایشی همگون شخصیت‌ها در قالب ساختار روایی خطی یکسان، چه تأثیری در ویژگی‌های روایی-نمایشی دو اثر دارد؟

پژوهش پیش‌رو، سعی دارد با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی و استخراج بن‌مایه‌های مشترک و تناظرهای شخصیت‌ها، رویکرد دو خالق اثر را نسبت به مسأله عشق و کیفیت بازنمایی آن در دو فرهنگ متمایز، تبیین کند. شیوه تحلیل‌ها، مبتنی بر رویکرد مکتب تطبیقی آمریکایی و روش تحلیل نیز استقرایی (از جزء به کل) است.

1. Cavell, S.
2. Deats, S. M.
3. Boose, L. E.
4. Empson, W.

۳. تشابهات دو اثر

منظومه غنایی - نمایشی حسینا و دلارام و نمایش نامه اُتللو در تناظرهای دو گانه، نوع و کُنش شخصیت‌ها، پیرنگِ روایت، ساختار خطی روایت و بن‌مایه‌ها، شباهت‌های ملموسی دارند. یکی از وجوه تشابه این دو اثر، تناظرهای دو یا چندگانه شخصیت‌ها و کُنش‌های نمایشی است که از هر یک از آنان می‌بینیم. در این دو اثر، با نوعی تقابل و تعارض و رقابت شخصیت‌ها برای رسیدن به هدفی خاص مواجه می‌شویم. در نمایش نامه شکسپیر، مثلث عشق تعارض گونه رودریگو، دزدمونا، اُتللو و در منظومه حسینا، مثلث عشق تقابلی گری، دلارام و حسینا، طرح زیبایی از عشق و حسادت و تعارض را پی‌ریزی کرده است.

۳-۱. تناظر شخصیت حسینا و اُتللو

۳-۱-۱. متصف بودن به سخنوری

در تناظر مقایسه‌ای دو گانه شخصیت حسینا و اُتللو، هر دو از شخصیت‌های اصلی روایت و به نوعی قهرمان داستان محسوب می‌شوند. هر دو جهت وصال به معشوق با چالش‌ها و تعارض‌های مشترکی مواجه می‌شوند. یکی از ویژگی‌های بارز آنان، مهارت در سخنوری است. در توصیفی که در دو اثر از دو شخصیت حسینا و اُتللو ذکر شده، هر دو در سخنوری و اقناع مخاطب تبحر دارند. در نمایش نامه شکسپیر در جلسه مجلس سنا که برای دفاعیات و استماع سخنان اُتللو تشکیل شده است، اُتللو در مقام دفاع از خود این گونه اظهار می‌کند:

Most potent, grave, and reverend signiors, / My very noble and approved good masters, / That I have ta'en away this old man's daughter, / It is most true; true, I have married her: / The very head and front of my offendin / Hath this extent, no more. / Yet, by your gracious patience, / I will a round unvarnish'd tale deliver / Of my whole course of love; what drugs, what charms, / What conjuration and what mighty magic, / For such proceeding I am charged withal, / I won his daughter (Shakespeare, 1871: 72).

1. Roderigo
2. Desdemona

بزرگان، شیوخ و معززین گرامی، آقایان بزرگواری که در خدمت‌شان هستم؛ درست است که من دختر این مرد را برده‌ام. من با او ازدواج کرده‌ام. این تنها گناه من است. نه بیشتر، با صبر شما خوبان، داستان عشق را کامل بیان خواهم کرد. چه دارویی، چه افسونی، چه طلسمی، چه جادویی؛ من با این چیزها متهم هستم که استفاده کردم تا دل دخترش را ببرم.^۱

در این نمونه، اُتللو در مقام یک خطیب و سخنور برجسته با انتخاب لحن خطاب‌ی احترام‌آمیز نسبت به حاضران در مجلس سنا و گزینش واژگان خطاب‌ی محکمه‌پسند، نمایش زیبایی از مهارت سخنوری خود را به تصویر کشیده است. به زعم کالدروود^۲، اُتللو در جای جای نمایش با مهارت سخنوری خویش، برابانتیو^۳ (پدر دزدمونا) و مجلس سنا را تسلیم سخنوری خود می‌کند (Calderwood, 1987: 296).

در منظومه حُسینا و دلارام، حُسینا نیز در فنون سخنوری و شعر به ویژه مناظره، بسیار چیره‌دست است. او نیز در جای جای داستان در مقام یک سخنور بلیغ ظاهر می‌شود؛ مهارت سخنوری او در صحنه مناظره او با گری (رقیب) در توصیف زیبایی دلارام در اثنای منظومه به خوبی نمایان است:

گلی چیدم که هرگز کس نچید
گرفتم شاخه بی حد بلندی
دلارامی بدیدم مست و مد هوش
اگر شش دُنک هندستون فروشم
به گلزاری که بلبل کم پریده
که هرگز دست نا محرم ندیده
شکر کُنج لبونش می خوره جوش
نهی شه قیمت یک تاق ابروش
هنوز مثلِ وُلَم مادر نزاده
هرگز نداده خدا مثلِ وُلَم^۴

(طباطبایی، ۱۳۸۷: ۱۷)

۱. ترجمه از متن اصلی نمایش نامه شکسپیر به قلم نگارندگان است.

2. Calderwood, J. L.
3. Brabantio

۴. وُل (vol)، معشوق یا معشوقه، مترادف استعاری گل است. این کلمه در گویش بختیاری vel تلفظ می‌شود.

۳-۱-۲. متصف بودن به شجاعت، درایت و حمایت فرمانروا

یکی از وجوه مشترک دو اثر مورد پژوهش در ویژگی‌های تناظری شخصیت‌ها، متصف بودن اُتَللو و حُسینا به صفاتی چون شجاعت، دلیری و درایت در امور است. همچنین هر دو شخصیت، معتمد فرمانروا و به نوعی فرستاده و سفیر او محسوب می‌شوند. هم اُتَللو و هم حُسینا به دلیل شایستگی و کاردانی در نقش یک قهرمان ملی ظاهر می‌شوند:

The duke does greet you, general, / And he requires your haste- post-haste appearance, / Even on the instant. / Valiant Othello, we must straight employ you / Against the general enemy Ottoman... If virtue no delighted beauty lack, / Your son- in- law is far more fair than black. / I think this tale would win my daughter too. Good Brabantio, / Take up this mangled matter at the best (Shakespeare, 1871: 57).

اُتَللوی شجاع، فرمانروا (فرمانروای ونیز) سلام می‌رساند؛ و خواهان دیدن فوری شما است. ما از شما طلب کمک می‌کنیم در برابر دشمنان ترک‌های عثمانی... [دوجه^۱، فرمانروای ونیز خطاب به پدر دزدمونا] اگر تقوا زیبا است. دامادت زیباست و زشت نیست. فکر می‌کنم این داستان (توصیف دل‌آوری اُتَللو) دل دختر مرا هم می‌برد. برابانسیوی مهربان، من از شما می‌خواهم که از این، بهترین استفاده را ببرید.

در این صحنه که اشاره دارد به شکایت پدر دزدمونا از اُتَللو در صحن مجلس سنا، دوجه فرمانروای ونیز به دلیل شجاعت و درایت در امور جنگی از اُتَللو در مقام یک قهرمان ملی حمایت می‌کند و پدر دزدمونا را به رضایت با ازدواج آن دو متقاعد می‌کند. فرمانروا در دفاع از اُتَللو، جمله نغزی دارد که می‌گوید: اگر دختر من هم جای دزدمونا بود یک دل نه صد دل عاشق اُتَللو می‌شد. چنانکه ریشماوی^۲ نیز در پژوهش خود، معتقد است فرمانروای شهر ونیز، قضاوت خود را در این جریان به کار گرفت و به نفع اُتَللو حکم صادر کرد (Rishmawi, 1985: 93). در آغاز منظومه حُسینا و دلارام نیز که آمیخته‌ای از نظم و نثر است، روایت داستان در توصیف حُسینا، این‌گونه شروع می‌شود که:

1. Doge
2. Rishmawi, G.

پادشاهی بود، پیشکاری داشت گوش به فرمان، از مردم لارستان. نامش حسین بود. او همان کسی است که به حسین آوازه گشت. حسین مرد دلاور و تنومندی بود و همیشه پادشاه او را به سرکشی کارها به چهار گوشه کشور می‌فرستاد (طباطبایی، ۱۳۸۷: ۱۳).

در ادامه سیر روایت، حسینا به دلیل شجاعت و کاردانی در امور از جانب پادشاه مأمور رسیدگی به مزارع ایل بختیاری می‌شود. در آن ولایت شیفته دلارام، دختر عرب‌شاه می‌شود، اما پدر و برادران دلارام با این ازدواج مخالفت می‌کنند و قصد دارند او را بکشند. دلارام، حسینا را از قصد برادران آگاه می‌کند. حسینا می‌گریزد و نزد پادشاه می‌رود و سرگذشت دلدادگی خود را برای او باز می‌گوید و از پادشاه درخواست یاری می‌کند. پادشاه نیز به حمایت از حسینا، حکم تسلیم عرب‌شاه و برادران را به او می‌دهد و آنان را به رضایت با ازدواج حسینا و دلارام ترغیب می‌کند:

و رو به راه کرد حسینا و رخسار^۱ برفت عرض دلش را پیش شاه کرد
(طباطبایی، ۱۳۸۷: ۲۹)

حسینا، خرسند از این حکم شاهانه به ایل بختیاری باز می‌گردد و ابراز می‌کند که پادشاه به حمایت از او برات داده است:

برات دارم برات از شاه دارم خط مشککی به دور ماه دارم
برات شاهیه برگشت نداره نکول از شاه بود برگشت نداره
(طباطبایی، ۱۳۸۷: ۳۴)

با مقایسه دو اثر، شباهت‌های متعددی در صفات و کنش قهرمان داستان دیده می‌شود؛ هم اُتللو و هم حسینا شیفته شاهدگانی از طبقه اشراف می‌شوند، پدر و اطرافیان معشوق مخالف این ازدواج هستند و در هر دو روایت، پادشاه به حمایت از آنان بر می‌خیزد.

۱. و رخسار یا و رخسارن گونه دیگری از برخاستن است.

۳-۱-۳. فرودستی عشاق نسبت به معشوق

یکی دیگر از وجوه تناظری که دو شخصیت حُسینا و اُتللو را در دو اثر همانند جلوه می‌دهد، اینکه هر دو، شیفته اشراف‌زادگان یا نجیب‌زادگانی از طبقه مرفه می‌شوند؛ در حالی که خود در قیاس با آنان از طبقه متوسط جامعه محسوب می‌شوند. در نمایش نامه شکسپیر، توصیفات زیادی از زبان یاگو^۱ (افسر خائن اتللو) و رودریگو (رقیب اُتللو) در مورد فرودستی اُتللو بیان می‌شود که حاکی از تحقیر او از جانب آنان است:

an old black ram / Is topping your white ewe. / What a full fortune does
the thicklips owe / If he can carry't thus! (Shakespeare, 1871: 47).

یک قوچ سیاه، روی میش سفیدت افتاده است. لب‌کلفت چه خوش شانس است اگر،
چنین کاری کرده باشد.

یاگو، اُتللو را به دلیل اینکه اهل مراکش و رنگین پوست است به باد انتقاد می‌گیرد و او را با استعاره قوچ سیاه توصیف می‌کند که نشان از فرودستی اُتللو در جامعه شهر و نیز است. همچنین رودریگو که رقیب اُتللو در عشق دزدمونا است برای تحقیر اُتللو، او را لب‌کلفت و در صحنه‌ای دیگر، وحشی بیابانگرد یا اسب وحشی خطاب می‌کند. در روایت نمایش گونه حُسینا و دلارام، حُسینا نیز به کرات از جانب گری تحقیر می‌شود؛ حتی در صحنه مناظره دوجانبه حُسینا و دلارام که در حالت کدورت واقع می‌شود، دلارام در توصیف خود که نژاده و از نسل شاهزادگان است، خطاب به حُسینا با نوعی لحن حاکی از تحقیر می‌گوید:

تو کفتر بچه‌ای، من بچه باز / تو را کی می‌رسه بر ما کنی ناز
تو کفتر بچه، جای ت بر ته چاست / من آن بازم که بر شاهون کنم ناز
(طباطبایی، ۱۳۸۷: ۳۹)

از مقایسه شخصیت حُسینا و اُتللو و این گونه توصیف‌ها برمی‌آید که هر دو شخصیت در نگرش رقیب و اطرافیان، فرودست محسوب می‌شوند.

1. Iago

۲-۳. تناظر شخصیت دلارام و دزدمونا

یکی از ویژگی‌های برجسته این دو اثر، هم‌سنخی شخصیت‌های اصلی روایت است. در قیاس تناظر شخصیت حسینا و اُتللو در این سوی تقابل روایت عاشقانه، شخصیت دزدمونا و دلارام از نظر گُنش‌ها، صفات، عواطف و احساسات بسیار به یکدیگر شباهت دارند.

۱-۲-۳. منتسب بودن به طبقه اشراف

یکی از وجوه مشترک تناظری شخصیت دزدمونا و دلارام در دو اثر، این است که هر دو معشوق از اشراف‌زادگان با اصالت و نجابت و متعلق به طبقه مرفه هستند. در ابتدای منظومه حسینا و دلارام در توصیف دلارام که از اشراف‌زادگان زیبا بود، نقل شده است که:

عرب‌شاه، از سران یکی از ایل‌های بختیاری بود و ایل او را عرب‌شاهی می‌گفتند، عرب‌شاه دختر جوانی داشت به نام دلارام که خوش‌سیما و بالابلند بود (طباطبایی، ۱۳۸۷: ۱۵).

در نمایش‌نامه اُتللو نیز در توصیف اشراف‌زادگی دزدمونا با روایتی از عشق و شیفتگی دو دل‌داده مواجه می‌شویم که اُتللو از جانب دوجه، فرمانروای ونیز برای کمک به او در جنگی که از سوی ترک‌های عثمانی از سمت قبرس در حال وقوع است به ونیز دعوت می‌شود. در شهر ونیز، یکی از اشراف‌زادگان مرفه شهر به نام دزدمونا، دختر برابانسیو با شنیدن شهرت و آوازه جنگاوری اُتللو، عاشق و شیفته او می‌شود.

۲-۲-۳. عاشق شدن و شیفتگی دلارام و دزدمونا

یکی از ویژگی‌های مشترک دو اثر مورد پژوهش -در سیر خطی روایت- این است که نقطه شروع عشق و عاشقی از جانب دزدمونا و دلارام است. هم دزدمونا و هم دلارام در مهمانی که پدرشان ترتیب داده‌اند با دیدن عشاق و شنیدن اوصاف، عاشق و شیفته آنان می‌شوند:

Her father loved me; oft invited me; / Still question'd me the story of
my life, / From year to year, the battles, sieges, fortunes, / I ran it
through, / Would Desdemona seriously incline: / She'd come again, and
with a greedy ear / Devour up my discourse: which I observing, / She
gave me for my pains a world of sighs: / She wish'd she had not heard
it, yet she wish'd / That heaven had made her such a man: / She loved
me for the dangers I had pass'd (Shakespeare, 1871: 52).

[آتَللو] پدرش مرا دوست داشت. مرا به میهمانی دعوت کرد. داستان زندگی‌ام را سؤال کرد. سال به سال، جنگ‌ها، محاصره‌ها، ثروت‌ها، من آن را تعریف کردم، دزدمونا به طور جدی تمایل نشان داد؛ او با یک گوش حریص، گفتار من را می‌بلعید: من می‌دیدم. برای دردهایم یک دنیا آه کشید. آرزو کرد؛ خدا او را چنین مردی نصیب می‌کرد. او مرا به خاطر خطراتی که پشت سر گذاشته بودم دوست داشت.

در این سطور، مشخص می‌شود که دزدمونا عاشق آتَللو شده است. آتَللو در میهمانی که پدر دزدمونا ترتیب داده است به شرح دلاوری‌ها و ماجراجویی‌هایش می‌پردازد و این ماجراها دزدمونا را نه یک دل که صد دل شیفته آتَللو می‌کند. در منظومه روایی - نمایشی حُسینا و دلارام نیز عیناً با چنین صحنه‌ای مواجه می‌شویم که:

حُسینا، فرستاده شاه هر شب مهمان یکی از سران و بزرگان بختیاری بود. عرب‌شاه هم شبی مهمانی بزرگی برپا کرد و حُسینا را به میهمانی خواند. دلارام از پس پرده، حُسینا را می‌دید که در صدر مجلس نشسته است. دلش می‌خواست هر شب مهمانی در چادر آنان باشد و حُسینا مهمان پدرش عرب‌شاه باشد تا از نزدیک بهتر و بیشتر حُسینا را ببیند. آن شب دلش نمی‌خواست که مهمانی پایان بگیرد. سرانجام مهمانی هم به آخر رسید و حُسینا و مهمان‌ها همگی رفتند و دلارام با پرسش‌هایی که در سر داشت به بستر رفت و حُسینا در خیال دلارام پدیدار گشت (طباطبایی، ۱۳۸۷: ۳۱).

با مقایسه دو اثر و تناظر دو شخصیت دزدمونا و دلارام، صحنه و ماجرای شیفتگی آنان به عشاق، بسیار به یکدیگر شباهت دارد. هر دو در شبی که پدرشان عشاق را به میهمانی دعوت کرده‌اند با دیدن عشاق و شنیدن اوصاف، شیفته آنان می‌شوند.

۳-۲-۳. مخالفت پدر و وابستگان با ازدواج عشاق

از دیگر همانندی‌های دو اثر مورد پژوهش - در سیر خطی روایت - اینکه پس از مرحله شیفتگی دزدمونا و دلارام به عشاق، هم پدر دزدمونا و هم پدر و برادران دلارام با شنیدن خبر تصمیم ازدواج آنان به شدت با این ازدواج مخالفت می‌کنند:

O thou foul thief, where hast thou stow'd my daughter? / Damn'd as thou art, thou hast enchanted her; Of such a thing as thou, to fear, not to delight. / Judge me the world, if 'tis not gross in sense / That thou

hast practised on her with foul charms, / Abused her delicate youth with drugs or minerals (Shakespeare, 1871: 67).

ای دزد ناپاک، دخترم را کجا گذاشته‌ای؟ لعنت به تو، تو او را مسحور کردی... از چیزی مثل تو، ترسیدن برآید، نه لذت. دنیا قضاوت کن، آیا عاقل نمی‌گویی که طلسمات زشت بر او به کار بردی. از جوانی ظریف او با مواد مخدر یا معجون‌های سوء استفاده کردی.

از این توصیف برمی‌آید که پدر دزدمونا، ازدواج‌آتللو با دزدمونا را خلاف عقل می‌داند؛ زیرا وی معتقد است آتللو در شأن و مرتبه دزدمونای زیبا نیست. بنابراین، عقل سلیم حکم می‌کند که وی کاری کرده است تا توانسته با سحر و جادو نظر دزدمونا را جلب کند. از این رو، با این ازدواج مخالفت می‌کند. در منظومه حُسینا و دلارام نیز چنین مخالفتی عیناً از جانب پدر دلارام و برادران او پیش می‌آید:

گری [رقیب حُسینا]، پدر و برادران دلارام را از دیدارهای پنهانی حُسینا و دلارام آگاه کرد. برادران برآشفتنند و آهنگ گُشتن حُسینا کردند، دیدند اگر جزء این کنند مایه شرمساری ایشان و خواری عرب‌شاه خواهد بود (طباطبایی، ۱۳۸۷: ۴۲).

دلارام با آگاهی از این تصمیم، حُسینا را خبر می‌دهد و می‌گوید:

نهاد خیمه و چوب‌دست چوپون برای جون مهمونست منشین
تفنگ آهنی پُر از گلوله به قصد جون مهمونست منشین
(طباطبایی، ۱۳۸۷: ۴۳)

از مقایسه پیرنگ و ساختار روایت دو اثر، درمی‌یابیم که در این مرحله از داستان، پدر و وابستگان معشوق با ازدواج او مخالف‌اند، اما پادشاه یا فرمانروا به حمایت از عشاق، پدر معشوق را به ازدواج آنان متقاعد می‌کند.

۳-۲-۴. وفاداری و تعهد به عشق عاشق

وفاداری و تعهد به عشق عاشق - به عنوان شاخصه اصلی معرفی شخصیت دلارام و دزدمونا - از دیگر همسانی‌های تناظری این دو شخصیت محوری روایت است. هم دلارام و هم دزدمونا با اینکه به دلیل سعایت و توطئه دیگران، بارها از جانب عشاق خود، متهم به عدم پایبندی به موازین

اخلاقی می‌شوند، اما صبر و شکیبایی پیشه می‌کنند. بنابراین، متانت، پاک‌دامنی، وفاداری و تعهد به عشق عاشق به عنوان ویژگی‌های بارز شخصیتی دو دل‌داده، عیناً در هر دو اثر به نمایش درآمده است. در نمایش نامهٔ شکسپیر در صحنه‌ای که دزدمونا به دلیل توطئهٔ یاگو، متهم به رابطهٔ نامشروع با کاسیو^۱ و مغضوب اُتللو، واقع شده است در اثبات وفاداری و تعهد به عشق می‌گوید:

If e'er my will did trespass 'gainst his love, / Either in discourse of
thought or actual deed, / Or that mine eyes, mine ears, or any sense, /
Delighted them in any other form; / Or that I do not yet, and ever did.
/ And ever will- - though he do shake me off / To beggarly divorcement-
- love him dearly, / Comfort forswear me! Unkindness may do much; /
And his unkindness may defeat my life, / But never taint my love
(Shakespeare, 1871: 73).

[دزدمونا] در گفتار و در عمل، خلاف عشق او (اُتللو) بر من هوسی حکم نرانده است. هرگز چشمم و گوشم جز از او لذت نجسته است. او را تا به حال دوست داشته‌ام و در آینده هم دوست خواهم داشت. گر چه، هزار بار به خواری مرا از خود براند. نامهربانی‌های او ممکن است رشتهٔ زندگی مرا پاره کند اما در عشقم نسبت به او اثری نخواهد داشت.

در منظومهٔ حُسینا و دلارام نیز در بخشی از داستان که حُسینا تحت تأثیر سخنان گری قرار گرفته و تصمیم می‌گیرد که دلارام را ترک کند، دلارام سحر گاهان از خواب برمی‌خیزد تا مانع رفتن حُسینا شود و با نهایت تضرع و التماس که حاکی از وفاداری زاید از وصف اوست، سعی می‌کند از رفتن حُسینا ممانعت کند:

به قربون وفایت یار برگرد
اگه من کودکی نادان نبودم
حُسینا می‌روی باشی سلومت
شما خویشون و قومونم بدوند
ببوسم هر دو پایت یار برگرد
برای خاطر من این بار برگرد
به گردن می‌زنی طوق ملومت
که من یارِ حُسینام تا قیومت
(طباطبایی، ۱۳۸۷: ۴۷)

1. Cassio

۳-۳. تناظر شخصیت‌گری در قیاس با رودریگو و یاگو

تناظر دوگانه شخصیت‌گری در قیاس با رودریگو و یاگو به عنوان رقیب قهرمان از دیگر وجوه مشترک دو اثر است. آنان برای نابودی قهرمان دست به هر اقدام خطرناکی می‌زنند. یاگو و رودریگو از اینکه اُتللو، کاسیو را به معاونت خویش برگزیده و در امور به او اعتماد کرده و از سوی دیگر خواهان ازدواج با دزدموناست، بسیار خشمگین‌اند و در پی آنند که به هر نحوی اُتللو را نابود کنند:

I put the Moor / At least into a jealousy so strong / That judgment cannot cure. Which thing to do, / If this poor trash of Venice, whom I trash / For his quick hunting, stand the putting on, / I'll have our Michael Cassio on the hip, / Abuse him to the Moor in the rank garb- - / Make the Moor thank me, love me and reward me. / For making him egregiously an ass (Shakespeare, 1871: 75).

من (یاگو)، مغربی (اُتللو) را در چنان حسادتی قرار می‌دهم که عقلش زایل شود. این کار شدنی است، اگر این آشغال بیچاره و نیز (رودریگو) که من او را خر می‌کنم برای شکار سریع، آماده باشد؛ من بر کاسیو مسلط خواهم شد، او را در چشم مغربی خوار می‌کنم. کاری کنم که مغربی از من تشکر کند، مرا دوست داشته باشد و به من پاداش دهد.

در تحلیل روان‌شناختی شخصیت یاگو با توجه به کنش‌های او در تقابل با دیگر شخصیت‌های نمایشنامه، وست^۱، اذعان می‌کند که یاگو یک جنایتکار روانی است (West, 1978: 33). در منظومه‌روایی - نمایشی حُسینا و دلارام نیز، گری از خبر رضایت خانواده دلارام با ازدواج او و حُسینا، بسیار خشمگین است:

گری که دل‌باخته دلارام و ناکام مانده بود، از انجام هیچ کار ناپسندی از خدا واهمه نداشت؛ از این پیش‌آمد بسیار ناآرام و خشمگین بود و می‌خواست هر طور شده، حُسینا را از سر راه خود بردارد، شاید بتواند دلارام را به دست آورد. از این رو، نیرنگ کرد و خود را درویشی نیازمند نمود، به راه افتاد تا دم چادر دلارام رسید. در کوفت و کمک خواست، همین که دلارام

1. West, F.

در را باز کرد؛ گری چنگ بر رخسار دلارام افکند و لب‌های دلارام را خراشید (طباطبایی، ۱۳۸۷: ۴۷).

سپس گری به نزد حسینا می‌رود و مدعی می‌شود که دلارام با او رابطه دارد و نشانه‌ی صدق گفتارش بوسه و زخمی است که بر گونه و لب‌های دلارام بر جای است؛ تا بدین گونه بذر شک و بدگمانی را در جان و دل حسینا کاشت و مایه‌ی فراق دو دل‌داده را فراهم کرد.

۳-۴. بن‌مایه‌های مشترک

در مقایسه‌ی تطبیقی دو اثر مورد پژوهش، همانندی‌های زیادی در بن‌مایه‌های آن دیده می‌شود. بن‌مایه‌ی عشق، حسادت، شک و بدگمانی و تهمت ناروا به معشوق از برجسته‌ترین بن‌مایه‌هایی هستند که در دو اثر نمود دارد.

۳-۴-۱. عشق و حسادت

عامل اصلی همه‌ی کنش‌ها و چالش‌های پیش‌روی کنشگران در هر دو روایت، عشق و حسادت است. تقابل عشق و حسادت به عنوان محور اصلی پیشبرد رخدادهای نمایش به کشش و جذابیت آن افزوده است. عشق پاک و بی‌آلایش دزدمونا و دلارام به عشاق، دستمایه‌ی پدیدآورنده‌ی این دو اثر هنری و ادبی است. عشق این دو بانوی بی‌همتا، عامل پیشبرد وقایع و تحرک و کنش نمایشی سایر کنشگران داستان است. عشق و شیفتگی این دو بانوی بی‌نظیر، عشقی زلال، بی‌ریا، پایدار و سرشار از عطوفت است. توصیف‌های زیبا در نمایش ویژگی‌های این دو الهه‌ی عشق و پایبندی و وفاداری آنان به عشاق در هر دو اثر، همانندی شگفت‌انگیزی دارد. هر دو به قیمت جان عزیزشان به این عشق پایبندند. همین عشق بی‌آلایش آنان به عشاق است که حسادت و کینه‌توزی رقبا را برمی‌انگیزد.

در تقابل عشق عشاق، حسادت رقبا نیز دیگر بن‌مایه‌ی این دو اثر است که به جذابیت و کشش نمایش افزوده است. گوستاو فریتاگ^۱ معتقد است یکی از عوامل جذابیت و کشش نمایش، گزینش مناسب طرح یا پیرنگ است (Freytag, 2003: 84). گزینش هنرمندانه‌ی حسادت رقیب

1. Freytag, G.

در تقابل با عشق عشاق از سوی خالق هر دو اثر که منجر به فراز و نشیب‌های فراوان در رخدادهای آن می‌شود، زمینه این طرح مستحکم را فراهم کرده است.

۳-۲-۲. تهمت ناروا زدن به معشوق

در هر دو اثر روایی- نمایشی، شاهد بدگمانی عشاق نسبت به معشوق هستیم. در داستان اُتللو، بدگمانی توسط یاگو ایجاد می‌شود که با فریب اُتللو سعی می‌کند به وی وانمود کند که کاسیو با دزدمونا، ارتباط نامشروع دارد و در منظومه حُسینا و دلارام نیز گری باعث ایجاد بدگمانی حُسینا نسبت به دلارام می‌شود. به همین دلیل، هم حُسینا و هم اُتللو به دلیل بدگمانی ایجاد شده توسط رقیب، معشوق را با تهمت ناروا از جمله فاحشه خطاب می‌کنند:

Was this fair paper, this most goodly book, / Made to write 'whore'
upon? (Shakespeare, 1871: 83).

[اُتللو به پیشانی دزدمونا نگاه می‌کند و می‌گوید:] آیا این کاغذ زیبا، این قشنگ‌ترین کتاب، ساخته شده برای نوشتن «فاحشه» بر آن؟

در داستان حُسینا و دلارام، گری با طرح توطئه‌ای مدعی می‌شود که دلارام معشوقه او بوده و از لب‌های او بوسه گرفته و نشان صدق سخنش زخم لب‌های دلارام است. این دسیسه در حُسینا مؤثر می‌افتد؛ پس حُسینا از دلارام حقیقت ماجرا را جویا می‌شود و دلارام در ابتدا منکر می‌شود و می‌گوید:

حُسینا گر گُشی گر می‌گذاری / نکردم بی‌صلاحیت هیچ کاری
قسم دادند منا مرگ حُسینا / و دادم بوسه‌ای بر ره‌گذاری
(طباطبایی، ۱۳۸۷: ۴۷)

حُسینا برمی‌آشوبد و با صدای بلند خطاب به دلارام می‌گوید:

غلط کردی که آب از کوزه دادی / به مرد رهگذر تو بوسه دادی
الا دختر نمی‌شناسی خدا را / چرا گم کرده‌ای رسم وفا را
(همان: ۴۸)

سپس طی مناظره‌ای طولانی که دلارام سعی داشت تا حسینا را متقاعد کند، حسینا به دلیل توطئه بدگمانی ایجاد شده توسط گری به او تهمت ناروای فاحشه می‌دهد و می‌گوید:

الا ای دختر گیسو بریده حیا از هر دو چشم‌مونت پریده
 هزارون گله میش این ولایت در این باغ و چمن‌زارت چریده
 (همان: ۵۱)

نکته‌ای که در اینجا تشابه و تناظر این دو اثر ادبی و هنری را بسیار به یکدیگر نزدیک می‌کند، اینکه در سیر منظومه‌های غنایی فارسی در کمتر اثر عاشقانه‌ای، عاشق به معشوق تهمت ناروا می‌زند. روی گرداندن عاشق از معشوق شاید در مکتب وقوع و واسوخت سابقه داشته باشد (شمیسا، ۱۳۸۶: ۱۲۳)، اما روی گرداندن عاشق از معشوق توأم با توهین و تهمت ناروا زدن به او در منظومه‌های غنایی فارسی مسبوق به سابقه نیست. از این رو، این نکته ظریف، وجه تناظر بن‌مایه‌ای دو اثر را بسیار متقارن و همانند می‌کند.

۳-۴-۳. شک و بدگمانی

شاید بتوان گفت مهم‌ترین بن‌مایه مشترک نمایش‌نامه اُتللو و منظومه حسینا و دلارام که این دو اثر را بسیار متقارن و همگون و تطبیق آن را توجیه‌پذیر می‌کند، بن‌مایه شک و بدگمانی عشاق نسبت به معشوق است. این شک و بدگمانی در جان و جسم و عمق وجود هر دو قهرمان رسوخ کرده است و تا پایان نمایش در فکر و اندیشه آنان تداوم می‌یابد. این شک و بدگمانی عشاق، طرح یا پیرنگ داستان را جذاب کرده و به حالت تعلیق یا انتظار آن افزوده است و مخاطب را بر آن می‌دارد که از زوایای متعددی با شخصیت‌های نمایش هم‌ذات‌پنداری کند. در واقع، شک و بدگمانی دو قهرمان، عامل اصلی تحرک و پیشبرد تمامی رویدادهای داستان است و داستان را به نقطه اوج بحران سوق می‌دهد و در نهایت در اُتللو به دلیل عدم گذار او از مرحله احساس، منجر به تراژدی و مرگ معشوقه می‌شود و در حسینا با گذار از مرحله احساس به وادی منطق و عقل به پایانی خوش ختم می‌شود. می‌توان گفت تنها تفاوت این دو اثر در پایان روایت است که اُتللو در مرحله احساس و زودباوری مرتکب اشتباه نابخشودنی می‌شود. چنانکه خود می‌گوید:

then must you speak / Of one that loved not wisely but too well; / Of one not easily jealous, but being wrought / Perplex'd in the extreme (Shakespeare, 1871: 91).

پس، در شرح این ماجرا باید بگویید مردی بود که در راه عشق سرشار خود از عقل پیروی نکرد؛ مردی بود که دیو حسادت به آسانی در دل او راه نیافت، بلکه اول به دام فریب و خوش‌باوری افتاد و سپس دیوانه شد.

اما حسینا پس از جدایی از دلارام، مدتی را در تنهایی خویش با خود خلوت می‌کند و پیر درون او، او را به حقیقت رهنمون می‌کند و از مرحله احساس به مرحله عقل و منطق گام می‌نهد. به همین دلیل در منظومه حسینا و دلارام در پایان نمایش عشق و عاشقی، برخلاف عشق تراژیک دزدمونا و اتللو، پایانی خوش برای دو دل‌داده رقم می‌خورد.

۳-۵. تشابه ساختار روایی - نمایشی دو اثر

به اذعان صاحب‌نظران و استناد به نقل قول‌های آنان که پیش از این در بخش مقدمه پژوهش حاضر به آن اشاره شد، می‌توان گفت منظومه عاشقانه حسینا و دلارام به جهت ساختار روایی نمایش گونه، قابلیت هم‌سنجی با نمایش نامه اتللو را دارد. نکته‌ای که در این باب می‌توان افزود اینکه سیر روایت هر دو اثر خطی و از آغاز تا پایان همسان پیش می‌رود؛ به این گونه که فرستاده شاه (قهرمان داستان) از جانب او احضار و به مکانی اعزام می‌شود؛ در مسیر اعزام یا مکان اعزام، زیارویی از اشراف‌زادگان - در شبی که قهرمان داستان به مهمانی پدرشان فراخوانده شده است - شیفته آنان می‌شود، اما در راه وصال آنان به یکدیگر با خبرچینی رقیب، مشکلاتی ایجاد می‌شود؛ که با وساطت و حمایت پادشاه، پدر معشوق به وصال رضایت می‌دهد؛ با این وجود، رقیب دوباره با توطئه و ایجاد شک و بدگمانی در قهرمان، سیر روایت را به نقطه بحران می‌کشاند. در این سیر روایی خطی، وقایع و رویدادهای هر دو داستان عیناً یکسان پیش می‌رود.

نکته دیگر، اینکه به تعبیر روایت‌شناسان، همه عناصر شش‌گانه گنشگران روایت از جمله، جفت‌های متضاد یا تقابل‌های دو‌گانه (Greimas, 1973: 114) به‌طور مشابه و همسان در دو اثر دیده می‌شود. تناظرهای دو‌گانه گنشگر اصلی روایت (اتللو - حسینا) و گنشگر هدف یا محرک داستان (دزدمونا - دلارام)، تقابل گنشگر یاری‌دهنده (پادشاه) و گنشگر بازدارنده (گری -

رودریگو/ یاگو)، کُشگر فرستنده (پادشاه) و کُشگر گیرنده یا ذی‌نفع (عشاق) در هر دو اثر همسانی و همانندی شگفتی دارند. از این رو، تناظرهای دوگانه شخصیت‌ها، مناسبات و روابط بین آنان و کُنش‌های نمایشی شخصیت‌های کانونی روایت، این دو اثر را بسیار همگون و متقارن کرده است

بحث و نتیجه‌گیری

بر روح نمایش‌نامه‌آتللو و منظومه‌حُسینا و دلارام، ساختارهایی مشابه حکمرانی می‌کند. عشق حاکم بر هر دو اثر، زمان و مکان نمی‌شناسد و به همین دلیل اثرات مشابه در زمان‌های مختلف به جای می‌گذارد. بررسی و تطبیق منظومه‌روایی-نمایشی حُسینا و دلارام و نمایش‌نامه‌آتللو، نشان می‌دهد که این دو اثر ادبی و هنری، ریشه در کهن‌الگوهای مشترک بشری دارند. همچنین مقایسه‌ی دو اثر از منظر بن‌مایه‌های مشترک، نشان می‌دهد که شاکله‌ی این دو شاهکار ادبی و هنری بر بنیان سه سویه‌ی عشق، حسادت و شک و بدگمانی پی‌ریزی شده است؛ و بن‌مایه‌ی شک و بدگمانی دستمایه‌ی کشش و جذب مخاطب و هنر ارزنده‌ی دو هنرمند برای پایان باشکوه دو اثر است. پیام‌بنیادی این دو اثر هنری و ادبی با ایجاد شخصیت‌های موازی و متناظر حُسینا و آتللو، این است که با تکیه بر عقل و منطق از احساسات باید به دور بود.

از دیگر یافته‌های پژوهش حاضر از منظر جامعه‌شناختی، اینکه حسد و بدگمانی در هر دو جامعه مورد‌نکوهش قرار گرفته است. خالق هر دو اثر با ایجاد شخصیت‌های موازی و متناظر دزدمونا و دلارام و توصیف عشق پاک، بی‌ریا، پایدار و سرشار از عذوفت آنان در پی نشان دادن جایگاه‌والای عشق و پاکدامنی زنان در جامعه است. عشق‌نابی که این زنان پاکدامن تا پای جان به عشاق خویش وفادارند. بر این اساس، می‌توان گفت که تنها در آینه‌ی تطبیق است که می‌توان دریافت این شاهکار ادب فارسی، مختصات نمایش‌نامه را دارد. همسانی‌های شگفت‌انگیزی که باعث می‌شود زبان حال حُسینا و دلارام را در آتللو و دزدمونا و زبان حال آتللو و دزدمونا را در حُسینا و دلارام یافت.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی ندارند.

منابع

- جلیلی جشن‌آبادی، صغری. (۱۳۹۶). تحلیل و بررسی داستان عامیانهٔ حسینا و دلارام بر پایهٔ روایت‌شناسی گریماس. *مطالعات داستانی*، ۵(۲)، ۴۶-۲۷. Url: https://pl.journals.pnu.ac.ir/article_4155.html
- درویشیان، علی‌اشرف و خندان، رضا. (۱۳۸۴). *فرهنگ افسانه‌های مردم ایران*. جلد هفدهم. چاپ اول. تهران: نشر کتاب و فرهنگ.
- ذوالفقاری، حسن. (۱۳۹۴). *یکصد منظومهٔ عاشقانهٔ فارسی*. چاپ دوم. تهران: نشر چشمه.
- شمیسا، سیروس. (۱۳۸۶). *سیر غزل در شعر فارسی*. چاپ هفتم. تهران: نشر علم.
- طباطبایی اردکانی، سید محمود. (۱۳۸۱). *فرهنگ عامهٔ اردکان*. چاپ اول. تهران: شورای فرهنگ عمومی استان یزد.
- طباطبایی، لسان‌الحق. (۱۳۸۷). *داستان و دوبیتی‌های حسینا*. چاپ اول. تهران: نشر بهین.
- عبداللهی، علی‌اصغر. (۱۳۷۳). *هزار ترانهٔ روستایی از ترانه‌های روستایی و محلی ایران: به انضمام دوبیتی‌های حسینا*. چاپ دوم. تهران: دنیای کتاب.
- عسگری گزلاچ‌های، رضا. (۱۳۴۹). *داستان و اشعار کامل حسینا و دل‌آرا، باقر و گلندام، فایز دشتستانی و پریزاد به انضمام جدیدترین دوبیتی‌های محلی*. چاپ اول. تهران: نشر جانقربان.
- کوهی کرمانی، حسین. (۱۳۲۷). *هفت‌صد ترانه از ترانه‌های روستایی ایران*. تهران: کتابخانهٔ ابن سینا.
- میهن‌دوست، محسن. (۱۳۵۵). *کله فریاد، ترانه‌هایی از خراسان*. چاپ اول. تهران: مرکز مردم‌شناسی ایران.
- ناصر، محمد مهدی. (۱۳۷۳). *دوبیتی‌های عامیانهٔ بیرجندی*. چاپ اول. مشهد: نشر محقق.
- نیکوکار، عیسی. (۱۳۵۲). *ترانه‌های نیمروز: مجموعه‌ای از دوبیتی‌ها و تصنیف‌های سیستانی*. چاپ اول. تهران: وزارت فرهنگ و هنر، مرکز پژوهش‌های مردم‌شناسی و فرهنگ عامه.

English References

- Altman, J. (2010). *The Improbability of Othello: Rhetorical Anthropology and Shakespearean Selfhood*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bartels, E. C. (2008). *Speaking of the Moor: From "Alcazar" to "Othello."* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Boose, L. E. (1975). Othello's Handkerchief: 'The Recognizance and Pledge of Love.' *English Literary Renaissance* 5.3: 360-74. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1111/j.1475-6757.1975.tb01328.x>
- Bradley, A. C. (2007). *Shakespearean Tragedy: Lectures on Hamlet, Othello, King Lear, Macbeth*. 1904. 4th ed. London: Palgrave Macmillan.
- Britton, D. A. (2011). Re- 'turning' Othello: Transformative and Restorative Romance. *ELH* 78.1: 27- 50.

- Calderwood, J. L. (1987). Speech and Self in 'Othello'. *Shakespeare Quarterly* 38, no. 3 (1987): 293–303. <https://doi.org/10.2307/2870504>.
- Cavell, S. (2003). *Othello and the Stake of the Other. Disowning Knowledge in Seven Plays by Shakespeare*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Deats, S. M. (2002). Truly, an obedient lady: Desdemona, Emilia, and the Doctrine of Obedience in Othello. *Othello: New Critical Essays*. Ed. Philip C. Kolin. New York: Routledge, 233- 54.
- Empson, W. (1951). *Honest in Othello. The Structure of Complex Words*. 3rd ed. London: Chatto and Windus, 218- 49.
- Freytag, G. (2003). *Die Technik des Dramas. (The Art of Drama)*. Berlin: Autorenhaus Verlag.
- Greimas, A. J. (1973). "Actants, Actors, and Figures." On Meaning: Selected Writings in Semiotic Theory. Trans. Paul J. Perron and Frank H. Collins. *Theory and History of Literature*, 38. Minneapolis: U of Minnesota P. 106–120.
- Remak, H. (1961). Comparative Literature, Its Definition and Function. In: Stallknecht, N.P. and Frenz H. Eds., *Comparative Literature: Method and Perspective*, Southern Illinois University Press, Carbondale, 3.
- Rishmawi, G. (1985). OTHELLO: 'The Marriage of True Minds.' *Bethlehem University Journal* 4 93–10 <http://www.jstor.org/stable/26445034>.
- Shakespeare, W. (1871). *Othello*. De Gruyter, Publication.
- West, F. (1978). "Iago the Psychopath." *South Atlantic Bulletin* 43, no. 2 .27–35. <https://www.jstor.org/stable/3198785?origin=crossref>

Translated References to English

- Abdullahi, A. (1994). *Thousands of rural songs from rural and local songs in Iran: including Hosseina's couplets*. 2nd Edition. Tehran: Book World. [In Persian]
- Asgari Gazlachei, R. (1970). *Complete stories and poems of Hosseina and Delara, Baqer and Glandam, Fayež Dashtestani and Prizad, along with the latest local couplets*. 1st edition. Tehran: Janqorban. [In Persian]
- Darvishian, A. and Khandan, R. (2005). *The Culture of the Legends of the Iranian People*. Vol 17. 1st edition. Tehran: Ketab and Farhang Publication. [In Persian]
- Jaliliyah Jashnabadi, S. (2017). Analysis of the folk tale of Hosseina and Delaram based on Greimas's narrative. *Fiction Studies*, 5(2): 27- 46. Url: https://pl.journals.pnu.ac.ir/article_4155.html
- [In Persian]
- Kermani Kuhi, H. (1948). *Seven percent of the Iranian population is from Iran*. Tehran: Ibn Sina Library. [In Persian]
- Mihandust, M. (1976). *Head shouts, songs from Khorasan*. 1st edition. Tehran: Anthropology Center of Iran. [In Persian]
- Naseh, M. M. (1994). *Birjandi's Public Couplets*. 1st edition. Mashhad: Researcher. [In Persian]
- Nikukar, J. (1974). *Nimroz Songs: A collection of Sistani couplets and compositions*. 1st edition. Tehran: Ministry of Culture and Arts, Center for Anthropological and Popular Culture Research. [In Persian]
- Tabatabai Ardakani, S. M. (2002). *Ardakan Public Culture*. 1st edition. Tehran: Yazd Province Public Culture Council. [In Persian]
- Tabatabai, L. (2008). *Hosseina's stories and couplets*. 1th edition. Tehran: Behin Publishing. [In Persian]
- Zulfiqari, H. (2015). *One Hundred Persian Love Poems*. 2nd Edition. Tehran: Cheshmeh. [In Persian]